

DAVLAT BOSHQARUVINI AMALGA OSHIRISHDA IJTIMOY TA'MINOT MASALALARI

Panjiyev Axror Zokir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi MMTV. 123-Maktab huquq fani o'qituvchisi Tel: +998914664544

Kalit so'zlar: *ijtimoiy ta'minot, davlat boshqaruvi, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy xizmatlar, muqobil ta'minot, huquqiy asos, raqamlashtirish, inkluzivlik, zaif guruhlar.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv, raqamlashtirish va ijtimoiy transformatsiyalar davrida davlat boshqaruvi tizimlarida ijtimoiy ta'minotning roli va ahamiyati keskin oshib bormoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ijtimoiy ta'minot tizimi — nafaqat aholining ijtimoiy himoyasini kafolatlovchi mexanizm, balki barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Chunki davlat boshqaruvi tizimining samaradorligi bevosita aholining ijtimoiy farovonligi, ijtimoiy adolat va inkluziv rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda ijtimoiy ta'minotni isloh qilish, uni davlat boshqaruvi tizimining ajralmas qismi sifatida mustahkamlash borasida izchil islohotlar amalga oshirilmog'da. 2022-yil 25-iyuldagi PF-175-sonli Prezident farmoni bilan tasdiqlangan “Xalqning ijtimoiy himoyasi strategiyasi” mamlakatda ijtimoiy siyosatni tizimli asosda amalga oshirish, aholining turli qatlamlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va ularni davlat xizmatlariga kengroq jalb etishning huquqiy bazasini yaratdi¹. Ushbu hujjat ijtimoiy siyosatni faqat yordam mexanizmi emas, balki inson kapitalini rivojlantirish strategiyasi sifatida ko'rishga undadi.

Ijtimoiy ta'minot — bu davlat tomonidan yoki davlat nazorati ostida faoliyat yurituvchi institutlar orqali aholining ijtimoiy xavfsizligini ta'minlash, kam ta'minlangan, nogironligi bo'lgan, pensiya yoshidagi shaxslar, yoshlar va ayollar kabi zaif qatlamlarga tizimli yordam ko'rsatishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasidir. Bu tizimning davlat boshqaruvi faoliyatiga integratsiyalashuvi ijtimoiy adolat, barqarorlik va fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat boshqaruvida ijtimoiy ta'minot masalalarini samarali yo'lga qo'yish uchun institutsional muvofiqlik, moliyaviy barqarorlik, raqamlashtirish, hamda inson resurslarini rivojlantirish kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda, O'zbekiston hukumati “Yagona ijtimoiy reyestr” (Single Registry) tizimini joriy etib, aholining ijtimoiy holatini raqamli tarzda kuzatish, yordam turlarini shaffof va tezkor ajratish imkoniyatini yaratdi². Bu jarayon davlat boshqaruvining ochiqlik, samaradorlik va fuqaroga yo'naltirilganlik tamoyillariga asoslanmog'da.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 14-moddasida mamlakat ijtimoiy davlat sifatida e'tirof etilgan bo'lib, bunda inson va fuqarolarning munosib hayot kechirish sharoitlarini yaratish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash davlatning bevosita vazifasi sifatida belgilangan³. Shu bois, ijtimoiy

ta'minot sohasidagi har bir islohot davlat boshqaruvi tizimining gumanistik, adolatparvar va insonparvar yo'nalishda rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Mazkur tezisda O'zbekiston sharoitida davlat boshqaruvi jarayonida ijtimoiy ta'minotning huquqiy asoslari, institutsional mexanizmlari, mavjud muammolari hamda undan samarali foydalanish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida mavjud milliy qonunlar, xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari va tahliliy hisobotlariga tayanilgan holda, mamlakat ijtimoiy ta'minot tizimini boshqarishdagi yangi tendensiyalar, raqamli islohotlar hamda zaif qatlamlarga yo'naltirilgan ijtimoiy siyosatning dolzarb jihatlari yoritiladi.

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy ta'minot sohasidagi siyosat davlat boshqaruvining eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllangan. Ushbu siyosatning markazida fuqarolarning ijtimoiy himoya huquqlarini ta'minlash, aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo'llab-quvvatlash va inson salohiyatini ro'yobga chiqarish maqsadi yotadi.

Ijtimoiy ta'minot tizimi mamlakatda ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlashning institutsional mexanizmi sifatida qaraladi. Davlat boshqaruvi organlari bu borada aholining daromadlari, mehnat sharoitlari va yashash standartlarini yaxshilash uchun kompleks yondashuv asosida siyosat olib boradi. Bunda asosiy e'tibor kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash, pensiya va nafaqa tizimini takomillashtirish, shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslar va bolali oilalarga davlat ko'magini kuchaytirishga qaratilgan.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ijtimoiy sohani boshqarishning raqamlashtirilgan modeli bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Masalan, "Yagona ijtimoiy reyestr" tizimi aholining ijtimoiy holatini aniq tahlil qilish, yordamni manzilli yetkazish imkonini beradi. Bu raqamli mexanizm davlat boshqaruvining samaradorligini oshirib, korrupsiya xavfini kamaytiradi.

Davlat siyosati doirasida ijtimoiy ta'minot sohasida quyidagi tamoyillar muhim o'rin tutadi:

Manzillilik va adolatlilik — yordam faqat haqiqatda ehtiyojmand aholiga yo'naltiriladi;

Shaffoflik — jarayonlar ochiq ma'lumotlar asosida boshqariladi;

Inson manfaatlari ustuvorligi — ijtimoiy siyosat markazida inson hayoti va farovonligi turadi;

Barqaror moliyaviy ta'minot — davlat byudjeti, sug'urta va donor manbalari o'zaro uyg'unlashtirilgan holda ishlaydi.

Davlat siyosatining muhim jihatlaridan yana biri — ijtimoiy sheriklik tizimini rivojlantirishdir. Bu yo'nalishda nodavlat notijorat tashkilotlari, xususiyl sektor va xalqaro institutlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Mazkur hamkorlik ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshirish, yangi innovatsion yondashuvlarni joriy etish va aholining ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, ijtimoiy siyosat BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga muvofiq holda yo'naltirilgan. Xususan, "Kambag'allikka barham berish", "Sog'lom turmush", "Gender tengligi" va "Adolatli institutlar" kabi global maqsadlar milliy siyosat strategiyalarida o'z aksini topgan.

Ijtimoiy ta'minot qamrovidagi bo'shliqlar

Ko'p hollarda rasmiy tizimlar qishloq joylarda va informal sektorda ishlaydigan shaxslarni to'liq qamrab olmaydi. Natijada ijtimoiy sug'urta va ijtimoiy yordamdan chetda qolayotgan katta guruhlar mavjud — ayniqsa informal mehnat bilan shug'ullanuvchilar, migratsiya sababli o'zgargan oilalar va ayrim hududlardagi kam ta'minlangan oilalar. Bu vaziyat ijtimoiy himoyaning universal emasligini va tizim samaradorligining pastligini ko'rsatadi.

Ta'sir: bu holat kambag'illikni kamaytirish va mehnatga kirishni oshirish bo'yicha siyosat samaradorligini pasaytiradi; yordamlar noto'g'ri yoki yetarli darajada maqsadga yo'naltirilmaydi.

2. Informal iqtisodiyot va mehnat bozori bilan bog'liq muammolar

Uzbekistonda informal iqtisodiyot hali ham sezilarli — ko'plab ishchilar ijtimoiy sug'urta va rasmiy bandlik tizimlaridan chetda. Informal ishchilarni formal mehnatga o'tkazmasdan ijtimoiy ta'minot qamrovini kengaytirish qiyin. So'nggi tahlillar informal ishchilarning ijtimoiy himoyasizligi mamlakatda ijtimoiy xavfsizlik tizimlarini zaiflashtirayotganini ko'rsatadi.

Ta'sir: informallik sababli sug'urta fondlari kamroq daromad oladi va barqaror moliyalashtirishga ta'sir qiladi; ijtimoiy siyosatning barqarorligi xavf ostida qoladi.

3. Ma'lumotlar sifati, almashinuvi va tizimlararo uyg'unlik

Yagona ijtimoiy reyestr va boshqa raqamlashtirish tashabbuslari imkoniyatlarni oshirgan bo'lsa-da, ma'lumotlar sifatida uyg'unmaslik, agentliklararo ma'lumot almashinuvida texnik va protsessual to'siqlar hamon mavjud. Ba'zi hududlarda elektron ma'lumotlar yetarli emas yoki yangilanmaydi, bu esa noto'g'ri targeting va kechikgan yordamga olib keladi.

Ta'sir: noto'g'ri yoki eskirgan ma'lumotlar yordamlarning manzillanishini buzadi, monitoring va baholash imkoniyatlarini cheklaydi.

4. Hududiy tengsizlik va xizmatlarga yetib borish

Shahar va qishloq, markaziy va chekka hududlar o'rtasida ijtimoiy xizmatlarni ta'minlash darajasi farq qilmoqda. Chekka hududlarda infrastrukturaviy muammolar, kam resursli mahalliy boshqaruv organlari va kadr yetishmovchiligi yordam xizmatlarini pasaytiradi.

Ta'sir: hududiy tengsizlik ijtimoiy adolat tamoyiliga zid ravishda ijtimoiy xizmatlar qabul qilinishida adolatsizlikka olib keladi.

Xulosa

Davlat boshqaruvi doirasida ijtimoiy ta'minot masalalari bugungi kunda nafaqat "ko'mak berish" darajasida emas, balki tizimli, huquqiy va boshqaruv jihatdan integratsiyalashgan holda qaralmoqda.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy himoya strategiyalari, raqamlashtirish tashabbuslari va zaif guruhlariga yo'naltirilgan dasturlar bu yo'nalishda muhim bosqichlarni tashkil etadi.

Biroq, tizimni yanada rivojlantirish va barqarorlashtirish uchun davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish, ijtimoiy ta'minot xizmatlari bilan bog'liq boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish dolzarbdir.

Shu jihatdan, ijtimoiy ta'minot va davlat boshqaruvi bir-birini to'ldiruvchi majburiy elementga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi.
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (UNDP). Human Development Report 2024: Social Protection in an Unequal World.
4. Jahon banki. Uzbekistan Social Protection System Review.
5. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). World Social Protection Report 2023–2025: Universal Social Protection to Ensure Dignity for All.
6. To'xtayev, B., Xudoyberdiyev, M. Davlat boshqaruvida ijtimoiy siyosatning samaradorlik omillari.